

Animal welfare, etológia és tartástechnológia

Animal welfare, ethology and housing systems

Volume 10

Issue 1

Gödöllő
2014

A HAZAI ÁLLATTENYÉSZTŐ ÁGAZATOK VERSENYKÉPESSÉGÉNEK VÁLTOZÁSA

Illés Bálint Csaba, Dunay Anna, Markó Olga

Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Üzleti Tudományok Intézete, Vállalatgazdasági és Szervezési Tanszék, 2100 Gödöllő, Páter Károly utca 1.

Illes.B.Csaba@gtk.szie.hu

Összefoglalás

Kilenc évvel az EU csatlakozás után a tapasztalatok és a jelenlegi helyzetet értékelve megállapíthatjuk, hogy a hazai agrárágazat a csatlakozáshoz fűzött várakozásai eltúlzottnak bizonyultak. A támogatási rendszer által nyújtott lehetőségek, a meghirdetett pályázatok számos esetben hoztak fejlődést és sikert, de az állattenyésztő ágazatok helyzetében számottevő javulás nem történt. Az hazai agrárágazat egyik komoly problémáját jelenti az állattenyésztés relatív térvesztése. Kutatásunk során az állattenyésztő vállalkozások fontosabb pénzügyi mutatóinak alakulásán keresztül vizsgáltuk az ágazat pénzügyi helyzetének, jövedelmezőségi és hatékonysági mutatóinak alakulását, hiszen ezek kulcsfontosságú elemei a versenyképességnek. A kutatás alapjául a több mint 1900 üzemet magában foglaló, az Agrárgazdasági Kutató Intézet által működtetett magyarországi tesztüzemi rendszer 2002 és 2009 közötti üzemsoros, primer adatbázisa szolgált. Tanulmányunkban a hazai és nemzetközi szakirodalom alapján is csúcsmutatóként alkalmazott ROE (sajáttőke arányos megtérülés) alapján rangsoroltuk a mezőgazdasági vállalkozásokat majd ez alapján meghatároztuk a csatlakozás nyerteseinek és veszteseseinek tekinthető termelési irányokat.

Kulcsszavak: versenyképesség, állattenyésztő ágazat, EU-csatlakozás, jövedelmezőség

Competitiveness of the Hungarian livestock sector

Abstract

Evaluating the experiences of the past nine years as EU member state it can be stated that the former expectations in connection with the accession were too optimistic. The payments and the different support opportunities could bring financial help for the development and the modernization process in many cases, but in the livestock sector, the development was not significant in general. One of the most important problems of the Hungarian agricultural sector is the relative decrease of the importance of the livestock sector when compared to crop production. The main goal of our research was to explore the impacts of the accession on the Hungarian livestock sector through the evaluation of the financial status of the farms. We focused on the profitability and efficiency indicators, because they are the key elements of the competitiveness at farm level. For the research we used the Hungarian farm level data of the FADN database (between the years 2002 and 2009) created by the Hungarian Research Institute of Agricultural Economics. Based on the domestic and international sources, we used the ROE ratio (Return on Equity) as a top-indicator for measuring profitability. We ranked the Hungarian farms according to this indicator and we determined which types of farming might be considered as the “losers” and the “winners” of the EU accession.

Keywords: competitiveness, livestock sector, EU-accession, profitability

Irodalmi áttekintés

Az állattenyésztő ágazatok agrárágazatban betöltött szerepe vitathatatlan fontosságú, napjainkban mégis ez az ágazat szembesül talán a legtöbb problémával. A rendszerváltozás idején a növénytermesztés és állattenyésztés még azonos arányú szerepet töltött be a magyar mezőgazdaságban, a csatlakozás előtt, 2003-ban a termelési érték 41%-át képviselte, 2010-re ez az arány mindössze 34%-ra csökkent, ami az állattenyésztés részarányának folyamatos csökkenését jelenti. A mezőgazdasági kibocsátás bruttó volumenének változását foglalja össze az 1. ábra, 2001 és 2012 között (KSH, 2013).

1. ábra: A mezőgazdasági kibocsátás bruttó volumenének változása (2000=100%)

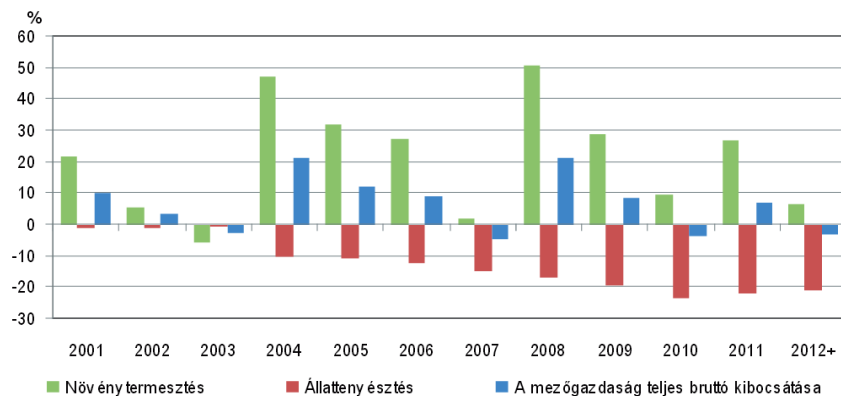

Figure 1: Changes of the gross output of the agricultural sector (2000=100%)

Forrás: KSH (2012)

Az állattenyésztő ágazatok negatív tendenciájának legfőbb okaként a rendszerváltozást követő strukturális átrendeződést valamint a piaci viszonyok változásait kell kiemelni. A termelés jövedelmezősége visszaesett, hiszen a termelési költségek növekedését csak részben tudta ellensúlyozni az élő állatok és az állati termékek lassabban emelkedő árszintje. Az EU-csatlakozást követően a hazai termelésű állati eredetű élelmiszerek aránya a lakossági fogyasztásban – a közösségivé vált belpiacra beáramló külföldi termékek miatt – jelentősen csökkent, kivételük viszont nem nőtt. (Kapronczai, 2011)

A folyamatot tovább rontotta az állatvédelmi és állatjóléti valamint a környezetvédelmi előírások szigorodása és a gyenge fogyasztói eredettudatosság.

A mezőgazdasági termelés esetén a versenyképességet rövidtávon a realizált jövedelmek nagysága és a piacra jutási feltételek határozzák meg, míg hosszú távon egy termék versenyképességét annak minősége, ára valamint a termék vagy ágazat mögött lévő szervezethezesség határozza meg (Udovecz és mtsai, 2000).

A szervezethezesség fontosságát Jámbor és mtsai (2008) is kihangsúlyozták. Véleményük szerint a versenyképesség és sikeresség ismérveit együtt kell kezelni, a versenyképességet meghatározó tényezők körébe a menedzsment, az EU és az állam szerepén túl a minőség, az ökológiai tulajdonságok szerepét valamint a termelői szerveződések fontosságát is kiemelték. A szervezethezesség fontosságára Popp és Székely (2011) is felhívták a figyelmet, akik az Agrárgazdasági Tanács állásfoglalása alapján kihangsúlyozták, hogy a vertikális kapcsolatok

javítása céljából kulcsfontosságú lenne a termelők alkuerejének növelése az élelmiszerlánc további szereplőinek bevonásával.

Lakner és mtsai (2007) szerint a magyar mezőgazdaság és az egész élelmiszerlánc legnagyobb problémáját a feldolgozóipar és a kereskedelem domináns szerepe jelenti.

Több szerző is értékelte a magyar mezőgazdaság versenyképességét a pénzügyi folyamatok alapján. A tendenciák korábbi, az EU csatlakozást megelőző alakulását *Pataki* (2003) elemezte. *Borbély és mtsai* (2011) valamint *Baranyi és mtsai* (2012) egyaránt kiemelték, hogy a magyar mezőgazdasági vállalkozások pénzügyi helyzete, jövedelmezőségi és hatékonysági mutatói egyaránt kedvezőtlen tendenciákat mutattak az általuk vizsgált időszakokban (2002-2009). A kutatások eredményeit összevetve kijelenthető, hogy a csatlakozás csak rövid időre javította ezen pénzügyi mutatókat.

Nemzetközi – a V4 országok viszonylatában készített – összehasonlítás alapján az említett versenyképességre ható mutatók alapján Magyarország tudta legkevésbé kihasználni az EU csatlakozás által nyújtott lehetőségeket. (*Törő-Dunay és mtsai*, 2012)

Fejlesztésre, modernizációra és innovatív technológiák bevezetésére lehetőséget nyújtottak az uniós társfinanszírozás mellett elérhető pályázatok. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program I. tengelyének intézkedései közül a megítélt támogatások 44%-a állattenyésztésre irányult (121. sz. intézkedés, az állattartó telepek korszerűsítésére vonatkozó támogatások), azonban az állattenyésztő ágazat szereplői számára – gyenge pénzügyi pozíciójuk és hitelképességük mellett – számos esetben ez csak lehetőség maradt.

Anyag és módszer

Kutatásainkhoz a magyarországi tesztüzemi rendszer – az EU FADN (Farm Accountancy Data Network) rendszerének hazai elnevezése – 2002-2009 közötti, primer jellegű, üzemsoros adatait használtuk fel. A tesztüzemi rendszerhez csatlakozott, több mint 1900 üzem közül csak azt a 742 üzemet a vontuk be a részletes vizsgálatokba, amelyek minden évben adatszolgáltatónak vettek részt a rendszerben. A jobb összehasonlíthatóság érdekében a további vizsgálatok céljára csak a legstabilabb gazdálkodásúnak tekinthető 329 üzemet választottuk ki, amelyek semmilyen szerkezeti (üzem típus illetve méret szerinti) változást nem mutattak a vizsgálat időszakban.

A további vizsgálatokba bevont 329 üzem közül a szántóföldi növénytermesztő típusba az üzemek 64,7%-a, a kertészet, szőlő és ültetvényes gazdálkodást folytató típusba pedig 10,9%-a tartozott, míg a tejtermelő üzemek 6,1%, a tömegtakarmányt fogyasztó típusba 4,9%, a vegyes termelési irány pedig 12,2%-ot képviseltek. A minta tehát jól képviselte az állattenyésztő ágazatok korábban már említett relatív háttérbe szorulását.

Szakirodalmi források (*Körmendi és Tóth*, 2002; *Kresalek*, 2007) szerint a vállalkozások eredményének értékelésekor a középpontban a teljesítmény áll, amelyhez szorosan kapcsolódik a jövedelmezőség, hatékonyság valamint a versenyképesség fogalma. A vállalkozások összehasonlítása ennek tükrében többféle mutatószámrendszeren vagy úgynevezett csúcsmutatókon keresztül történhet. Vizsgálataink során a hazai és nemzetközi források véleményére alapozva csúcsmutatóként a ROE, azaz a tőkearányos jövedelmezőség mutatóját választottuk ki és az üzemek összehasonlítását ez alapján végeztük el.

Alapkonceptiónk az volt, hogy az adatfeldolgozás során a lehető legnagyobb mértékben kizárjuk a különböző években jelentkező külső hatásokat (időjárás, árak változásai, infláció stb.), és lehetőség szerint csak a csatlakozás hatásait értékeljük. Ennek érdekében a vizsgált nyolc évet két időszakra – a csatlakozás előtti illetve csatlakozás utáni évekre – választottuk szét, az üzemek

ROE mutató értékeit pedig egyszerű számtani átlag formájában átlagoltuk külön-külön a két időszakra. A csatlakozás előtti éveket a 2002-2003, míg a csatlakozás utáni időszakot a 2005-2009 közötti évek képviselik. A 2004. évet kihagytuk a vizsgálatból, mivel a gazdasági év közepén történt a csatlakozás.

Az adatbázist a ROE mutatók átlagos értékei alapján sorrendbe rendeztük, majd a kvartilis értékeket kijelölve a vizsgálatba vont üzemeket a kvartilisek szerint csoportokba rendeztük (alsó 25%, alsó-közép, felső-közép, felső 25%). Az értékelést a kialakított csoportok alapján végeztük el. A keresztábra-elemzéseknél a minőségi tulajdonságok közötti összefüggéseket a Chi-négyzet próbával ellenőriztük.

Eredmények és értékelés

Az adatbázis leszűkítése során azt is megvizsgáltuk, hogy a szerkezeti változások alakulása alapján melyik termelési irányok tekinthetők stabilnak, illetve milyen irányba történtek a váltások. A termelési irányt tekintve a legkevesebb változás természetesen – elsősorban a speciális eszközigeny miatt – a tejtermelő üzemeket érintette. Az állattenyésztő üzemek termelési irány váltása egyértelműen a vegyes típus felé történt, mindössze egy esetben váltott az üzem az egyéb tömegtakarmányt fogyasztó (feltehetően a szarvasmarha-hizlalás) irányába. A legtöbb változás az abrakfogyasztó (baromfi és sertéstartó) üzemeket érintette, a változás ebben az esetben elsősorban a szántóföldi növénytermesztés és a vegyes termelési irány felé történt.

Az üzemek számának átlagos ROE értékei alapján történő megoszlását illusztrálja a 2. ábra, üzemtípusok szerint, a csatlakozás előtti és csatlakozást követő időszakban. A csatlakozás előtt a felső kvartilisbe, azaz a legsikeresebb üzemek közé elsősorban a szántóföldi növények termesztésével foglalkozó üzemek kerültek több mint 75%-os arányban, a kertészet, szőlő és ültetvény, a tejtermelő és az abrakfogyasztó típusok közel azonos arányban szerepeltek a felső kvartilisben. Valamivel kisebb arányt képviselt a vegyes típus, a tömegtakarmányt fogyasztó állattenyésztő üzemek (azaz a szarvasmarha-hizlalással foglalkozó valamint a juh- és kecsketartó üzemek) azonban egyáltalán nem szerepeltek a felső 25%-ban. Az ábrából kitűnik az is, hogy az állattenyésztéssel foglalkozó termelési irányok közül legnagyobb arányt a tejtermelő üzemek képviselték.

A csatlakozás utáni időszakra ez a megoszlás igen jelentősen átalakult. A 2005-2009 közötti években a leginkább szembetűnő változást a szántóföldi növénytermesztő üzemek alsó kvartilisbeli arányának nagymértékű (20%-os) csökkenése jelentette. A csatlakozás előtti viszonyokhoz képest azonban a tejtermelő és az abrakfogyasztó ágazatok aránya növekedett a legalsó kvartilisben, ami a két termelési irányt képviselő üzemek visszaesését jelenti. Jelentősen (mintegy felére) csökkent a felső közép kvartilisben a tejtermelő üzemek és az abrakfogyasztó ágazatok aránya is.

A leginkább sikeresnek tekinthető (azaz a felső 25%-ban található) üzemek közül ebben az időszakban is kiemelkedő a növénytermesztők túlsúlya, ezzel szemben jelentősen csökkent a speciális, nagy eszközértéket igénylő ágazatok (kertészet, szőlő, tejtermelés) valamint a SAPS rendszer támogatásaiból nem részesedő abrakfogyasztó ágazatok szerepe a felső kvartilisben.

2. ábra: Az üzemek számának megoszlása üzemtípusok szerint, a ROE átlagos értékei alapján a vizsgált két időszakban

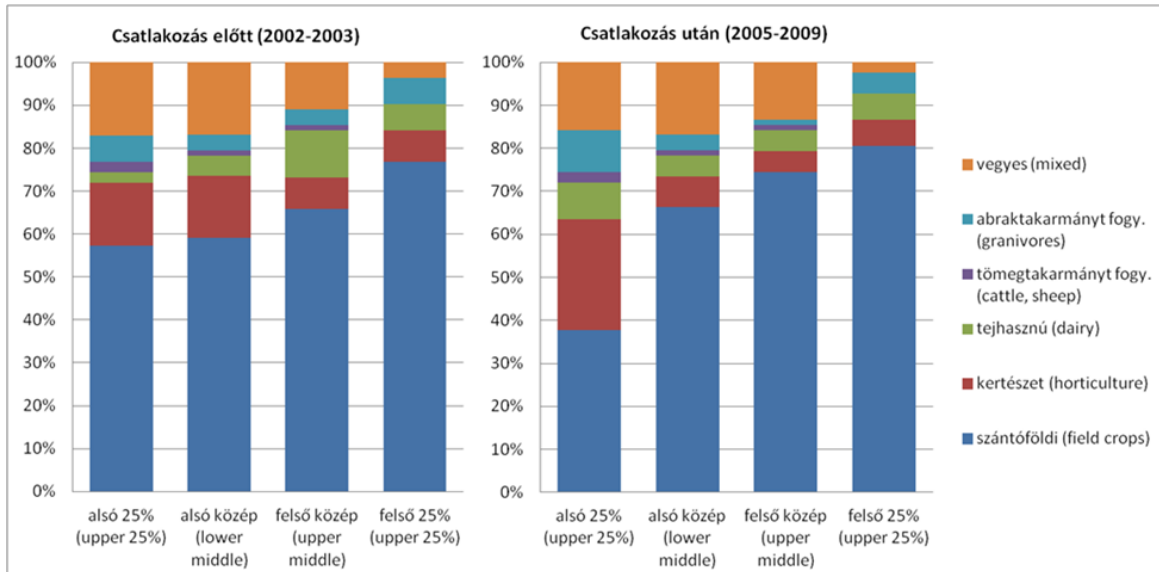

Figure 2: Distribution of farms according to types of farming calculated by average ROE values by quartile groups

Forrás: saját számítás

Következtetések és javaslatok

A vizsgált időszakban bekövetkezett változások irányát foglalja össze az 1. táblázat, amely alapján kijelenthető, hogy a ROE átlagos értékeinek felhasználásával végzett vizsgálataink is alátámasztják, hogy a csatlakozás hatásainak következtében jelentősen megerősödött a növénytermesztő üzemek pozíciója. Az állattenyésztő ágazatok közül változatlanul minősíthető a tömegetakarmányt fogyasztó üzemtípusok szerepe, az abrakfogyasztók enyhe csökkenést mutatnak, a tejtermelő üzemek pedig „vesztesként” minősíthetők.

Hasonló következtetésre jutott *Keszthelyi és Pesti* (2008), akik a támogatási rendszer változásának lehetséges hatásait modellezték a hazai testüzemi rendszer adatai alapján. Nyertesként a növénytermesztő ágazatokat mutatták az eredmények, a legnagyobb vesztes az abráktakarmányt fogyasztó (sertés és baromfi) ágazat volt.

1. táblázat: Az üzemek számának megoszlásában bekövetkezett változások iránya termelési irányonként, a ROE átlagos értékei alapján képzett kvartilisekben, a csatlakozás előtti és a csatlakozás utáni időszak között

Kvartilisek	Termelési irány					
	Szántó-földi növény-termesztés	Kertészet, szőlő és ültetvény	Tej-termelés	Tömeg-takarmány fogyasztó	Abrak-fogyasztó	Vegyes
Alsó 25%	↓	↑	↑	—	↑	↓
Alsó-közép	↑	↓	—	—	—	—
Felső-közép	↑	↓	↓	—	↓	↑
Felső 25%	↑	↓	—	<i>n.a.</i>	↓	↓

Forrás: saját számítások alapján

Jelmagyarázat: ↑: növekedés; ↓: csökkenés; — : nincs változás; *n.a.*: nincs adat

Table 1: Changes in the share of farms according to types of farming, based on quartile groups calculated by average ROE values between pre-accession and post accession period

Az állattenyésztő ágazat visszaszorulása a magyar agrárágazat jövőjének egyik kulcsfontosságú, megoldásra váró problémája. Az állattenyésztő ágazatok hanyatlásának visszafordítása igen összetett feladat, hiszen a nehéz helyzet mögött komplex, jövedelmezőségi, finanszírozási, hatékonysági és szabályozási okok is megtalálhatók. Problémát jelent a takarmányárak magas szintje, továbbá az állományok fizikai mutatói, amelyek jórészt elmaradnak a nemzetközi színvonaltól. Ahhoz, hogy az ágazat talpra álljon, elsősorban beruházásokra lenne szükség, azonban hiányoznak – akár az önrészhez szükséges – pénzügyi források.

A helyzetet javíthatná a szövetkezés illetve a szövetkezésre való hajlandóság javítása, az ellátási lánc szereplőinek összefogása, amely nélkül nehéz – sőt szinte lehetetlen – az ágazat hatékonyságának, ezáltal jövedelmezőségének és versenyképességének javítása.

A versenyképesség javítása pedig azért különösen fontos feladat, mert a magyar mezőgazdaság szerkezetét, jövőbeni sikerességét nem az uniós keretek és támogatási összegek fogják befolyásolni, valamint az elkövetkező évek folyamatait sem csak az agrárpolitika változásai határozzák meg, hanem a piaci hatások és az egyre inkább globalizálódó világpiac folyamatai.

Irodalomjegyzék

Baranyi, A.; Csernák J.; Pataki L. (2012): Mezőgazdasági vállalkozások vagyoni, pénzügyi helyzetének elemzése In: Változó környezet – Innovatív stratégiák. Nemzetközi tudományos konferencia, Sopron, NYME KTK, pp. 743-758.

Borbély, K.; Pataki, L.; Vágyi, F. R. (2011): Examination of the financial position of Hungarian agricultural enterprises between 2002 and 2009. Agrár és Vidékfejlesztési Szemle, 2011. Vol. 6. (1)

- Jámbor, A.; Módos, Gy., Tóth, J.* (2008): Hazai és nemzetközi versenyképességi számítások In: Szűcs, I., Farkasné, F. M.: Hatékonyság a mezőgazdaságban. (Elmélet és gyakorlat) Agroinform Nyomda és Kiadó Kft., Budapest, 237-256.
- Kapronczai, I.* (2011): A magyar agrárgazdaság az EU-csatlakozástól napjainkig. Szaktudás Kiadó Ház Rt., Budapest, 199 p.
- Keszthelyi Sz., Pesti Cs.* (2008): A gazdaságok jövedelmének és a mezőgazdaság üzemszerkezetének várható változása 2010-ig. *Agrárgazdasági Információk*. 2008. 2. szám, AKI, Budapest, 78 p.
- Körmendi, L.; Tóth, A.* (2003): A controlling tudományos megközelítése és alkalmazása. Perfekt Kiadó Rt., Budapest, 218 p.
- Kresalek, P.* (2007): Mutatószámrendszerek a vállalati elemzésben. In: BGF Tudományos Évkönyv. Stratégiák 2007 és 2013 között. BGF, Budapest, pp. 138-153.
- KSH* (2013): Mezőgazdaság, 2012 <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mezo/mezo12.pdf>
- Lakner, Z.; Hajdu I.; Kajári, K.; Kasza, Gy.; Márkusz, P.; Vizvári, B.* (2007): Versenyképes élelmiszergazdaság – élhető vidék. *Gazdálkodás*, LVI. évf. 4. sz., pp. 1-12.
- Pataki, L.* (2003): A tőkeellátás és a tőkeszerkezet változása és annak hatása a Heves megyei agrárvállalkozások gazdálkodására. Doktori (PhD) értekezés, Gödöllő
- Popp J., Székely Cs.* (2011): Az Agrárgazdasági Tanács állásfoglalása az agrárgazdaság 2010. évi helyzetéről. *Gazdálkodás*, LV. évf., 8. szám, 543-553 pp.
- Törő-Dunay, A.; Illés, B.Cs.; Vinogradov, S.; Gábrriel-Tózsér, Gy.* (2012): Lessons of the EU-Accession for Agricultural Enterprises in Visegrad Countries in the Light of CAP 2014. in: *The Scientific Journal of Warsaw University of Life Sciences, series Problems of World Agriculture*. Vol 12:(Number 3) pp. 138-148.
- Udovecz, G.* (2000): Jövedelemhiány és versenyképesség a magyar mezőgazdaságban. *Agrárgazdasági tanulmányok* 1. szám, AKII, Budapest